

Olosz Levente

Újabb torzítások Kasztner körül

Paul Bogdanor: *Kasztner's Crime.*

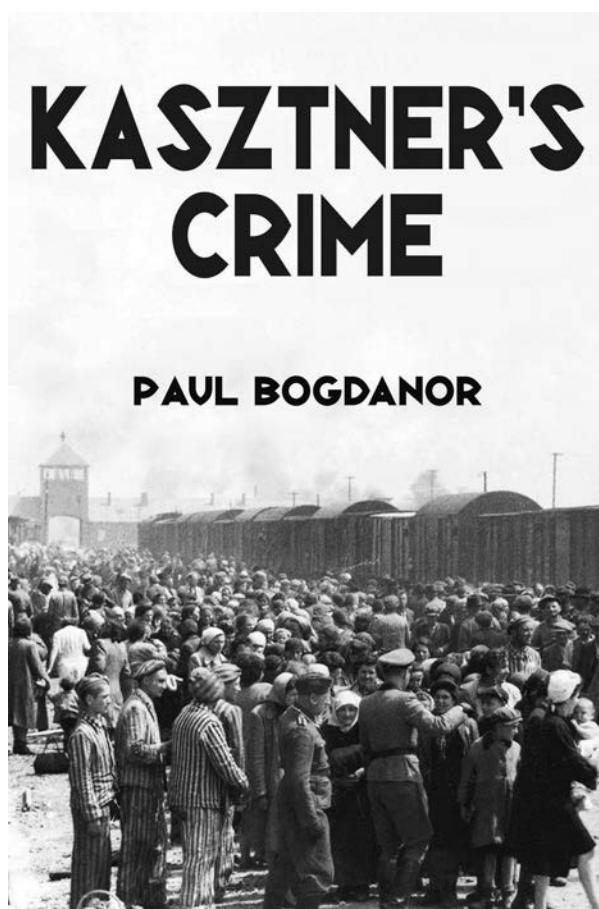
New Brunswick, Transaction Publisher,
2016. 313 oldal

Daniel Brand: *Trapped by Evil and Deceit: The Story of Hansi and Joel Brand.*

Boston, Academic Studies Press,
2020. 358 oldal.

1944-ben, a magyar holokauszt előestéjén egy kolozsvári cionista újságíró, Kasztner Rezső és egy szintén erdélyi származású üzletember, Joel Brand Adolf Eichmann-nal folytattak tárgyalásokat a magyar zsidók életéről. A tárgyalások zátonyra futottak, majd végül mégis 1684 embert mentettek meg, akiket különvonaton először Bergen-Belsenbe, majd Svájcba szállítottak. Később Izraelben egy rágalmozási per kapcsán mondtak Kasztnerrel szemben elmarasztaló ítéletet. Azóta is folyik a vita arról, hogy mennyiben tekinthetők Kasztner tárgyalásai helyesnek és elfogadhatónak, vajon az elért sikerek felülmúlják-e a járulékosan okozott károkat. Az évtizedek óta zajló vitához jellemző módon elsősorban történeti előképzettség nélküli résztvevők szólnak és szólnak hozzá. Röviddel a per után Ben Hecht jelölte ki az utat, amelyre rálépett már Biss András,¹ Anna Porter² és Mose Golan³ is. Nem csoda a laikusok megjelenése, a Kasztner-ügy politikai, ideológiai, morális és személyes érintettségek metszéspontjain található. Paul Bogdanor és Daniel Brand nemrégiben megjelent kötete jó példa arra, hogy az önjelölt történészek még napjainkban is milyen súlyos mértékben torzítanak, és nehezítik vagy teljesen ellehetetlenítik a higgadt és objektív múltfeldolgozást.

Paul Bogdanor könyve 2016-ban született. A szerző saját honlapot tart fenn, ennek ellenére szakmai háttéréről, történelemtudományokban szerzett jártasságáról sokat nem tudhatunk meg, csak annyit árul el magáról, hogy „író és kutató”, érdeklődése a politikai extremizmus, cionizmus, antiszemitizmus és holokauszt területére terjed ki.⁴ A citált könyv megírása előtt Izrael retorikai megvédésében jeleskedett, olyan – többnyire baloldali – értelmiségiekkel szemben, akik elutasították vagy kritizálták a cionizmust. Többéves kutatás után Bogdanor arra a megállapításra jutott, hogy a Kasztner ellen az

1955-ben lezajlott tárgyalás során felhozott vádak mind igazak, sőt továbbiakkal szükséges azokat kiélemezíteni.

A könyv Benjamin Halevi ítéletét visszhangozva arra az alapgondolatra épül, hogy amikor Kasztner Rezső elfogadta Adolf Eichmann „vért áruért” ajánlatát, aktív kollaborációt vállalt, további ténykedéseivel elősegítette a náci megsemmisítő gépezet zavartalan működését, ezáltal a lelkén szárad a magyar zsidóság nagy részének a pusztulása. Ha Kasztner távol tartotta volna magát a náciikkal való együttműködéstől, több százezer (sic!) zsidó menekülhetett volna meg a biztos haláltól. A fő gondolaton belül a könyv mehökkentő, látszólag elsődleges forrásokkal alátámasztott vádak sorát tartal-

mazza. Mivel a mű alapos történelmi munka látszatát kelti, szükséges – a jelen tanulmány kereteit átelve – néhány kritikai megjegyzéssel élnem annak bizonyítására, hogy a több oldalra rugó jegyzetbázis ellenére a könyv nem tartozik a szigorúan vett történelemtudományi munkák sorába.

Bogdanor abból az alapfeltevésekből indul ki, hogy Kasztnernek és a Mentőbizottságnak két lehetősége volt: egy földalatti akció részeként folytatni az ellenállást, illetve a mentéseket, vagy tárgyalásba bocsátkozni a nációkkal. Mivel a második opció nem járt az elsőhöz hasonló veszéllyel, a csoport ezt az utat választotta.⁵ A felvetés egyértelműen a rágalmazási per ítéletéből származik – a magyar holokausztkutatók legjelesebb képviselői egyöntetűen elvetik a hatékony fizikai ellenállás (harc) lehetőségét. Bogdanor előszeretettel hivatkozik az események után 40-50 évvel keletkezett szóbeli beszámolókra, amelyeknél nemcsak az idő torzításával kell számolni, hanem a Kasztner-ügyre az évtizedek alatt ráakódott történelmi emlékezet rétegeivel is. Egy 2000-es évek után készült interjúból megtudhatjuk, hogy Kasztner a tárgyalásai védelme érdekében megparancsolta a fiatal cionistáknak a határon át való mentés beszüntetését.⁶ Egy másik hasonló forrás bizonyítja, hogy Kasztner Kenyérmező meséjével tévesztette meg a zsidó lakosságot.⁷ Miközben a történésekhez időben közelebb álló források pontosan ennek ellenkezőjéről számolnak be.⁸ Például a DEGOB-iratokból kiderül, hogy nemcsak a Kasztner által egyedül befolyásolható kolozsvári zsidók körében terjedt Kenyérmező meséje, hanem részét képezte az egész országra kiterjedt általános dezinformálásnak.⁹ Nem kevésbé problémás gyakorlat Bogdanor szelektív forrásfelhasználása. Elsődleges alapfeltevése, hogy Kasztner hazudott (a mentések közben és a háború után is), az ezt a nézetet alátámasztó forrásokat megkérdőjelezhetetlen tényként prezentálja, míg az ezt cáfoló forrásokat elhallgatja. Szerinte az események után 50 évvel, egy Kurt Becherrel készített interjúban hangzott el az igazság. Hogy melyik igazság? Természetesen, amelyik alátámasztja Bogdanor érvelését, és meghazudtolja Kasztnert. Bogdanor mindeközben Becher azon kijelentéseit nem citálja, hogy Kasztner egy hős volt, mivel ez nem része az „igazságának”.¹⁰ A hivatkozások kaotikusak: Krausz Miklóst idézve arra a megállapításra jut, hogy Kasztnert a nációk kollaboránsnak toborozták,¹¹ azonban a végjegyzet Halevi bíró ítéletére mutat. Kérdéses, hogy a bíró érvelése, vagy a bírónak a tárgyalás alapján Krausz szájába adott ilyen feltételezései mennyiben igazolják Kasztner tényleges kollaborációját.

A források szabad értelmezésével, nyelvezetének kifordításával bizonygatja állításait. Jellemző példa, miszerint Hansi Brand a férjének Isztambulba küldött egyik levelében arról írt, hogy a deportálások folytatódnak. Bogdanor egy előzőleg megállapított kódot sejtett a háttérben, amelyről mind a két félnek tudomása volt, ez alapján pedig az üzenet ellenkezőjét kellett érteni, vagyis azt közölték Branddel, hogy a deportálások nem folytatódnak. Újabb csavar a történetben, hogy a levelet nem Hansi, hanem Kasztner írta. Ezzel Brandet bizonyosan összezavarták, küldetésén pedig ezt az információt adta tovább.¹²

A „kódolt” levélnek további következményei is adódtak. A levél meggyőzte Branden keresztül a Zsidó Ügynökséget és a nyugati világ vezetőit, hogy Eichmann leállította a deportálásokat és van idő megvizsgálni a nációk ajánlatát, miközben a valóságban a zsidók deportálása tovább zajlott. Ebből következett Bogdanor, hogy Brand küldetése miatt a Zsidó Ügynökség minden erejét arra használta fel, hogy az Washingtonnál és Londonnál lobbizzon az ajánlat érdekében, nem pedig arra, hogy felvilágosítsa a nyugati közvéleményt a deportálásokról. Bogdanor tudni véli, hogy a megtévesztő levél hiányában a szövetségesek az Auschwitzba tartó vonat nyomvonalait bombázták volna, több százezer zsidó életét mentve meg.¹³

Az ilyen elragadtatott kijelentéseket nem kíséri semmilyen reflexió a témában felhalmozott irodalomra.¹⁴ Hogyan is kísérhetné, hiszen ebből hamar kiderülne, hogy a szövetségesek legkorábban már 1941-ben tudtak a zsidók tömegei ellen elkövetett atrocitásokról,¹⁵ nem is szólva londoni és washingtoni kormányzat széles köreiből köröztetett Pilecki-jelentésről vagy Auschwitz-i jegyzőkönyvről.¹⁶ Az által oly sűrűn citált Ben Hecht már 1943-ban egy hatalmas felvonulást rendezett New Yorkban azért, hogy a már legyilkolt kétmillió európai zsidó sorsára felhívja a közvélemény figyelmét.¹⁷ A témát széles körűen feltárt történelmi munkákból azt is tudjuk, hogy nem Kasztner téves információi miatt maradt el Auschwitz vagy az oda tartó vasútvonalak bombázása, hanem morális kifogások, hadászati akadályok, valamint az amerikai politikai-katonai vezetés – néha antiszemitizmus vezérelte – vonakodása következtében.¹⁸

Ellentmondások sorával találkozhatunk a könyvben. A haluci fiatalok hol Kasztner bábjai, hol pedig ellenlábasai. Az egyik fejezetben Kasztner megtiltja a halucoknak az információ terjesztését, a másik fejezetben több példát hoz a fiatal cionisták felvilágosító kísérleteire. Kasztner azonban az utóbbiban is a bűnbak szerepét játssza, mivel a fiatal cionisták

nem kaptak pontos információkat Auschwitzról, így a zsidó tömegek nem hittek nekik.¹⁹

A forrásokból egyértelműen csak a szerző számára lényeges információ kerül citálásra. Így történt például a Kasztnerhez intézett egyik levéllel, amelyet apósa 1945 végén küldött neki. Bogdanor a levélből megállapítja, hogy Marton Ernő elismerte Kasztner és a kolozsvári zsidó tanács részvételét a deportálások gyorsításában. Ám Bogdanor csupán a végjegyzetben jelzi, hogy itt egy Fischer által halott pletykáról van szó. Arról pedig sem olvashatunk, hogy a szóbeszédet Kasztner is alaptalannak tartotta. A Fischer–Kasztner levelezésből pedig nem tartja lényegesnek megemlíteni Fischer kifakadásait a megfogalmazott vádakra. Többek között a következőket írja vejeének azzal kapcsolatban, hogy a Kolozsvári Zsidó Népközösség háborús bűnösöknek tekinti őket: „*Mikor ilyeneket hallok, megáll az eszem. Annyi áldozatos munkának, életveszélynek, amelynek a közösség érdekében gondolkodás nélkül tettem ki magam, ez a bére? És én mégsem sajnálom, hogy meghoztam az áldozatokat, és tedd Te ugyanazt. Szűkebb körben mondtam, hogy a Te teljesítményed olyan emberfeletti és szinte történelmi jelentőségű, hogy – Leon Blum szavával élve – a nemzetnek joga van veled hálátlanak is lenni.*”²⁰ Bogdanor erről, és számtalan hasonló levélrészletről nem tesz említést, mivel valószínűleg tünik, hogy „két összeesküvő” magánlevelezésükben egy évvel az események után nem az összeesküvés eltussolásáról ír, hanem az arra utaló szóbeszédre fejezik ki megdöbbenésüket.

A könyv szerint Kasztnert azért használták fel a nácik a magyarországi zsidók egészének megtévesztésére, mert ezzel bírták engedelmességre a gettók foglyait, és vették elejét mindennemű fegyveres ellenállásnak.²¹ Bogdanorban fel sem merül, hogy a náciknak más eszközök is rendelkezésükre álltak a feladat teljesítéséhez, például Eichmann kommandója vagy a magyar rendvédelmi szervek – kiemelten a csendőrség.²² A kizárólagos kényszerítő erő-

Kasztner Rezső

ként bemutatott megtévesztést Kasztner irányította, de a neki engedelmességgel tartozó zsidó tanácsok segítségével hajtotta végre a feladatot.²³ Ezzel az állítással szemben a szakirodalomból köztudott, hogy Kasztner nem hajtotta uralma alá a zsidó tanácsokat, a budapesti és kolozsvári csoporton kívül valószínűleg máshol még a nevét sem ismerték. A magyar politikai vezetés, katonai, rendvédelmi csoportok, valamint az állami apparátus szerepe szinte teljesen hiányzik a könyvből. Bogdanor csupán megjegyzi, hogy a magyar rendvédelmi erők is hozzájárultak a deportálásokhoz. A kijelentés élet azonban azzal tompítja, hogy a nácik a magyar közigazgatás és politikai vezetés előtt eltitkolták a deportálások valódi tényét.²⁴ Az abszurd állítás köszönőviszonyban sincs a magyar holokauszt kutatás eredményeivel.²⁵

Az abszurd állítások és önkényes forrásfeldolgozás példáinak sorát hosszan folytathatnánk. Az író személye, a könyv szerkezeti, tematikai felépítése és polemizáló hangvétele arra enged következtetni, hogy politikai, ideológiai, netán becsvágyó önös érdekek állnak létrehozásának háttérében. Az 1950-es évek izraeli holokausztemlékezetének legfontosabb elemét, az áldozathibáztatást húzza újra elő a kalapból, annyi csavarral, hogy az egyedüli bűnösnek Kasztner Rezsőt teszi meg. Ez azért is fordulhatott elő, mert a szerző egyértelműen Izrael védelmezője, így a könyvben az akkori *jüuv* vezetése, a magyarországi cionistákkal együtt teljes felmentést kap, Kasztneren és a Központi Zsidó Tanácson kívül senkire még csak a gyanú árnyéka sem vetül egy-egy felelőtlen döntés meghozatalában, netán zsidó életet szándékos veszélyeztetésében. Magyarázatot természetesen erre is kap az olvasó: eszerint Kasztner megtévesztette a magyar cionistákat, a Mentőbizottság többi tagját (nyilvánvalóan ők Kasztner befolyása és irányítása alatt álltak), valamint a Zsidó Ügynökséget irányító cionista baloldali köröket. Bogdanor a történelemtudomány alapszabályait és a holokauszt kutatás minden eredményét figyelmen kívül hagyva a nácikra és Kasztnerre hárítja a magyar holokauszt teljes felelősségét.

Könyvében Bogdanor előszeretettel célozgat az általa újonnan feltárt forrásokra, amelyeket azonban a Kasztnerrel foglalkozó történészek már rég bemutatottak. Ez nem zavarja őt abban, hogy az „új forrásokat” a könyvét bemutató külön honlapon tegye közzé. A saját honlapon bemutatott könyv, a közölt dokumentumok a mű publicitását növelik, és hozzájárulnak a szerző professzionista látszatrenoméjának kialakításához. A magyar történelemírástól távol álló marketingnek köszönhetően a Bog-

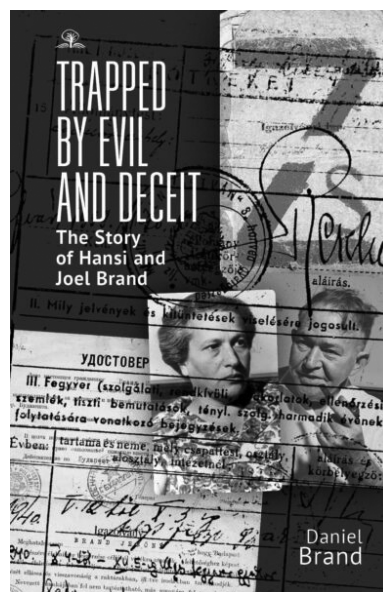
danor könyvében aláhúzott állítások igen széles körben terjednek, így sokan lezártak gondolják a több évtizedes vitát, ez alapján pedig Kasztnert áru-lónak, nácibérencnek tartják.

A narratívaháború legújabb darabját Daniel Brand, Joel Brand és Hansi Brand fiának könyve adja. A Brand-narratíva nem előzmény nélküli, mivel a szerző szülei, Joel Brand és Hansi Brand saját kiadványban adtak számot emlékeikről. Az 1960-ban közösen közreadott, héber nyelvű könyvükben²⁶ a Kasztner-per és a barátjuk halála által keltett ellentmondásokat kívánták eloszlatni azáltal, hogy a történetek „hű rekonstrukcióját” adták vissza. Az igazság felszínre hozása természetesen számukra sem sikerült. Saját nézőpontból mutatták be az eseményeket, amelyekben Kasztner – velük egyetemben – pozitív, hősi szereplőként tűndökölt. Nem sokban különbözött ez Joel Brand két évvel korábban megjelentetett könyvétől.²⁷ A kötetet Alex Weissberg jegyzi, Brand emlékezetére hagyatkozva egyes szám első személyben, párbeszédekkel tarkítva írta meg a „vért áruért” akció történetét. Hosszú oldalakon keresztül olvashatók Brand erőfeszítései, amelyek a britek és a *Yisuv* vezetőinek meggyőzésére irányultak az Eichmann által felajánlott alku elfogadásáért. A szerző az éhségstrájkot és a vezető brit politikusokkal lefolytatott vitákat emberfeletti teljesítményként ábrázolta.²⁸

Sok esetben megtévesztheti az olvasót az olyan „történeti szakmunka” kézhez vétele, amelynek szerzője nem tartozik a céhes történészek sorába, sőt felmenői részt vettek az események alakításában. Daniel Brand esetében mégis bizakodásra adhat okot kinyilatkoztatása, miszerint a könyvhöz felhasznált forrásokat a mérnöki hivatásából kölcsönzött szemléletéből adódóan szigorú „elemzésnek és igazolásnak” vetette alá. Annál is fontosabbnak tartotta megírni a történetet, mivel szerinte Hansi és Joel tevékenységét illetően komoly hiányosságok vannak az elsődleges forrásokra hivatkozó történeti feldolgozások között.

Az első fejezetben a szerző tanújelet is adja a források feldolgozásához való készségének, sőt saját, eddig még nem látott családi dokumentumok alapján rajzolja meg szülei háború előtti életét. Eddig nem ismert részleteket fed fel. Még a Budapesti Mentőbizottság történetét behatóan ismerők számára is érdekes lehet, hogy a Brand házaspár mentési tevékenysége 1941-ben kezdődött, amikor is családjával együtt megmentették Hansi testvérét attól, hogy a magyar hatóságok a Szovjetunió német megszállás alatt lévő nyugati részére deportálják.

Ezzel el is jutottunk a könyv erényei felsorolásának végéhez, ezt követően ugyanis a szerző „elem-

ző” igyekezetét személyes elfoglaltságának rendező-elve veszi át. Vagyis a forrásoknak szerepe arra korlátozódik, hogy szüleit a mentések központi figurájának állítsa be, egyúttal mindenki más, de főként Kasztner szerepét kisebbítse. Ez a törekvés már az első fejezetben is megmutatkozik, ahol a Budapesti Mentőbizottság megalakítását találja az olvasó elé. A szervezetet szülei és Springman Samu alapította, Kasztner csak később csatlakozott hozzájuk, de a tényleges mentésekből nem vette ki a részét. A szerző olvasatában az Eichmann-nal folytatott tárgyalásokban Joel Brand képviselte a Mentőbizottságot, Kasztner csak elutazása után vette át tőle a tárgyalások fonalát. Kasztner képességei azonban messze elmaradtak elődjétől, nem is ért volna el semmit – állítja a szerző –, ha Hansi nem veszi a szárnyai alá és nem tanítja meg neki, hogy egyenlő félként viselkedjen Eichmann-nal. Ez a részrehajló magyarázat már csak azért is légből kapott, mert Kasztnert nem az egy-két mondatos tanács tette felkészültté arra, hogy náci tisztekkel tárgyaljon, hanem a több évtizedes, román politikában szerzett rutinja. Ő már jóval a második világháború előtt antiszemita politikusokkal tárgyalt, korrupt köztisztviselőkkel egyezkedett vagy rendőrök karmaiból mentett meg egyszerű erdélyi zsidókat.²⁹

A szerző a holokausztkutatás jó néhány eredményét „logikai megfigyelésekre” és „bizonyos forrásokra” hivatkozva elutasítja, mivel ezek nem saját narratíváját támasztják alá. Így például az ő olvasatában a szlovákiai deportálások leállítását a szlovákiai zsidó mentőcsoport, a Munkacsoport által kifizetett kenőpénzeknek volt köszönhető. Miközben már Randolph Brahm is többször bebizonyította,

hogy nem a megvesztegetett Wisliceny állította le a deportálásokat, hanem a nemzetközi felháborodás okozta nyomás.³⁰ A tehetős magyar zsidók kifosztását irányító náci tiszt, Kurt Becher is igen pozitív megvilágításba kerül. A szerző szerint Becher a Mentőbizottsággal folytatott tárgyalásokra hivatkozva elérte Himmlernél a deportálások leállítását. Ezt a Becher által a háború utolsó hónapjaiban kitalált és terjesztett történetet azonban már számos történész megcáfolta. Pontos tudható, hogy Himmler egy nappal előtte meghozta a döntését, mint hogy Becher a tárgyalások menetéről jelentett volna és engedélyt kért volna annak folytatására, amelynek feltétele a deportálások leállítása volt.³¹

A könyv bővelkedik hasonló ferdítésekben, ezek felsorolása időigényes és némileg felesleges feladat lenne. Egyetlen részletre, mégpedig Joel Brand missziójának bemutatására mégis érdemes részletesebben kitérni, így láthatjuk, miként képes a szerző a forrásokat, illetve a történeti munkákat a saját narratívájához alakítani.

Joel Brand isztambuli missziója a fia szerint azért hiúsult meg, mert a Zsidó Ügynökség és Nagy-Britannia döntéshozói öns érdekkel törődve csúnyán átverték őt. A szerző szerint míg a palesztinai zsidó vezetést nem érdekelte az európai zsidók élete, addig a britek azért igyekeztek meghívítani Brand küldetését, hogy növeljék a zsidó áldozatok számát, mivel így azokat nem kell majd Palesztinába beengedni. A szerző ezeket a földtől elrugaszkodott gondolatokat szakirodalmi hivatkozásokkal támasztja alá. A két legfontosabb munka e problémakör kapcsán Dina Porat *The Blue and the Yellow Stars of David* című és Tuvia Friling *Arrows in the Dark* című könyvei. Mindazonáltal Daniel Brand e könyveknek csak azon részeire – néha csak egy-két mondatára – hivatkozik, amelyek alátámasztják érvelését, miközben a szerzők fő következtetéseit teljesen figyelmen kívül hagyja. Dina Porat például leszögezte, hogy az európai zsidóság megmentésére kidolgozott tervek és a náci csereajánlatok kivitelezhetetlenek és teljesíthetetlenek bizonyultak, több európai zsidót ezeken az akciókon keresztül nem lehetett megmenteni.³² Tuvia Friling pedig aprólékos pontossággal tárta fel a palesztinai zsidó vezetés európai zsidók érdekében tett erőfeszítéseit. Végkövetkeztetése teljesen ellentmond az itt elemzett értelmezésnek: Ben-Gurion és a Zsidó Ügynökség minden tőle telhető megtett hitsorsosaiért, a széles körben terjedő vélemény, miszerint a palesztinai zsidó vezetők feláldozták volna a zsidó népet kis közösségükért, egyértelműen téves.³³

Porattal egyetértésben Friling a „vért áruért” fiaskóban Joel Brand azon döntését tartja a legprob-

lematikusabbnak, hogy Isztambulból nem utazott vissza Magyarországra, miután az ott tartózkodó palesztinai követek írásba adták, hogy készek tárgyalni a náccal a magyar zsidók életéért. Ezen felül Friling magyarázatot ad Joel Brand későbbi vádjaira, amelyeket felerősítve fia is hangoztat a szóban forgó könyvében. Friling szerint Joel Brand nem tudta felfogni az ajánlata által okozott diplomáciai, hírszerzési és nagypolitikai játszmák hatásait. Az a hamis kép alakult ki benne, hogy a palesztinai zsidóság vezetői a britekkel összejárva a küldetésének megakadályozására törekedtek. A valóságban ennek az ellenkezője történt: a Zsidó Ügynökség nem korlátozta abban, hogy visszatérjen Budapestre, majd letartóztatása után a kiszabadulásáért dolgozott.³⁴

Daniel Brand könyve magában hordozza apja téves helyzetértékelését, sőt ezt még saját politikai-ideológiai elfogultságával is tetézi. A sorok között csak úgy tobzódik az utálat Ben-Gurion, a Mápáj és az egész akkori baloldali establishment iránt. Nem meglepő tehát, hogy a kötetben könnyen felfedezhetők az 1954-ben lezajlott „Kasztner-per” során az izraeli jobboldalról felhangzó vádak Ben-Gurion és Kasztner ellen. Ez az ábrázolás már csak azért is visszás, mivel Joel Brand is sokáig a Mápáj pártcsaládjához tartozott, csupán Palesztinába való érkezése után – nem függetlenül a britekről ért megálátatás következtében – igazolt át a militáns jobboldali Stern-bandába.

Vitán felül áll, hogy a Brand házaspár kezdeményezésére kezdte meg a kis cionista csoportosulás a Szlovákiából és Lengyelországból menekült zsidók megsegítését, azonban a szerző állításával ellentétben nem ők voltak a mentések motorjai. Egyetlen történeti szakmunka sem támasztja alá azt a szerző által erősen sulykolt állítást, miszerint Hansi Brand lett volna a Mentőbizottság kvázi „feje”, férje távozása után pedig nemcsak a mentések irányítását vállalta magára, hanem neki köszönhető a budapesti gettó élelméze is. Miközben ezt a feladatot Stöckler Lajos és Domonkos Miksa, a Budapesti Zsidó Tanács akkori vezetői végezték.³⁵

Némileg szomorú, hogy az igen színvonalas köteteket kiadó Academic Studies Press ebben az esetben nem kontrollálta a szakmai minőséget. Egy lektor talán valamelyest javíthatott volna a rengeteg tárgyi tévedésen, illetve segíthette volna feloldani a zavaró ellentmondásokat. Ebből kifolyólag, némileg eltérve az ismertetések szokványos befejezésétől, a recenzensnek kötelessége óva inteni a magyarországi kiadókat, hogy a könyvet magyarul is kiadják.

JEGYZETEK

- ¹ André Biss: *A Million Jews to Save: Check to the Final Solution*. New York, Barnes, 1975.
- ² Anna Porter: *Kasztner vonata*. Budapest, M-Érték Kiadó, 2008.
- ³ Mose Golan: *A Kasztner-ügy történelmi torzításainak jelentősége*. Budapest, OR-ZSE, Magyar Zsidó Szemle Füzetek 2., 2008.
- ⁴ Paul Bogdanor honlapja: <http://paulbogdanor.com/>
- ⁵ Paul Bogdanor: *Kasztner's Crime*. New Brunswick, Transaction Publisher, 2016, 13. Uo., 25.
- ⁶ Uo., 53.
- ⁷ Uo., 53.
- ⁸ Novák Attila: Ellenállás vagy önmentés? Adalékok az 1944-es magyarországi cionista ellenállás problémájához. *Századok*, 2007/1, 149; Asher Cohen: *The Halutz Resistance in Hungary, 1942–1944*. New York, Boulder, 1986. 88–89.
- ⁹ Lásd például: DEGOB 930. jegyzőkönyv (Komáron), 1592. jegyzőkönyv (Nagyszőlős), 1989. jegyzőkönyv (Budakalás).
- ¹⁰ Bogdanor: i.m., 35.
- ¹¹ Uo., 71.
- ¹² Sajnos a levél és a „kódolás” levezetése sem a könyvben sem a honlapon nem található meg, így annak, aki ezt ellenőrizni szeretné, Izraelbe kell elutaznia. Bogdanor: i.m., 77–78.
- ¹³ Uo., 81–84.
- ¹⁴ Deborah E. Lipstadt: *America and the Holocaust. Modern Judaism*, 1990/3, 283–296.; Rácz András: *Auschwitz-Birkenau bombázásának katonai lehetőségei. Hadtörténelmi Közlemények*, 2004/3, 948–988.
- ¹⁵ A számúzetésben lévő lengyel kormány 1941-ben tette közzé a Lengyel Fehér Könyvet, amely részletesen beszámolt a lengyel zsidók meghurcolásáról és tömeges kivégzéséről.
- ¹⁶ John Besemer: *Captain Witold Pilecki between Hitler and Stalin*. In: John Besemer: *A Difficult Neighbourhood: Essays on Russia and East-Central Europe since World War II*. Canberra, ANU Press, 2016, 69.
- ¹⁷ David Wyman: *The Abandonment of the Jews: America and the Holocaust 1941–1945*. New York, Pantheon, 1984, 285.
- ¹⁸ James Kitchens: *The Bombing of Auschwitz Reexamined. The Journal of Military History*, 1994/2, 233–266; Richard Levy: *The Bombing of Auschwitz Revisited. A Critical Analysis. Holocaust and Genocide Studies*, 1996/3, 1996, 267–298.; Wyman: i.m., 96–244.
- ¹⁹ Bogdanor: i.m., 104–106.
- ²⁰ Yad Vashem Archive, P.53. cs., 30. ü., 45. f. Fischer József levele Kasztner Rezsőnek. 1945. november 12.
- ²¹ Bogdanor: i.m., 107–110.
- ²² Molnár Judit több tanulmányában is foglalkozik a csendőrség magyar holokausztban játszott szerepével. Többek között azt is megállapítja, hogy a németek első helyen a csendőrségre számítottak a „zsidókérdés rendezése” terén. A magyar csendőrök rászolgáltak a bizalomra, és legtöbb esetben pontosan hajtották végre a gettósításra és a deportálásra vonatkozó utasításokat. Lásd: Molnár Judit: *A magyar királyi csendőrség és a holokauszt. Hadtörténelmi Közlemények*, 2004/3, 927–946.
- ²³ Bogdanor: i.m., 110.
- ²⁴ Uo., 31–32.
- ²⁵ A kurrens holokauszt-történetírás meggyőző érveket sorakoztat fel emellett, hogy a magyar politikai és katonai vezetés már nagyon korán, 1942-től tisztában volt a végső megoldás programjával, majd 1944-ben ennek tudatában vetették alá magukat a németek akaratának és járultak hozzá a magyar zsidóság deportálásához. Lásd: Kádár Gábor – Vági Zoltán: *A végső döntés. Berlin, Budapest, Birkenau 1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2013, 125–257.; Karsai László: *A végső döntésképtelenség 1/183. Századok* 2014/1. 184–200; Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer mérlege. Diskrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon*. Budapest, Jelenkor Kiadó, 2013, 538–540.
- ²⁶ Jel Brand – Hansi Brand: *Hásvátán vebá-nefes*. Tel-Aviv, Ladori Kiadó, 1960.
- ²⁷ Alex Weissberg: *Advocate for the Dead: the Story of Joel Brand*. London, Deutsch, 1958.
- ²⁸ Uo., 160–185.
- ²⁹ Olosz Levente: *Mozzanatok Kasztner Rezső második világháború előtti életéből*. Erdélyi Krónika, 2020. március 14. <https://erdelyikronika.net/2020/03/14/mozzanatok-kasztner-rezso-masodik-vilaghaboru-elotti-eletebol/> (Utolsó letöltés: 2023. február 9.)
- ³⁰ Randolph L. Braham: *A holokauszt Magyarországon. Kritikai elemzés*. In: Randolph L. Braham (szerk): *Tanulmányok a holokausztról X. Múlt és Jövő Kiadó*, 2019, 279.
- ³¹ Gábor Kádár – Zoltán Vági: *Self-Financing Genocide: The Gold Train, the Becher Case and the Wealth of Hungarian Jews*. Budapest – New York, Central European University Press, 2004, 220–225.
- ³² Dina Porat: *The Blue and the Yellow Stars of David: The Zionist Leadership in Palestine and the Holocaust, 1939–1945*. Cambridge, Harvard University Press, 1990, 250–257.
- ³³ Tuvia Friling: *Arrows in the Dark: David Ben-Gurion, the Yishuv Leadership, and Rescue Attempts during the Holocaust*. Madison, University of Wisconsin Press, 2005. II. kötet, 199.
- ³⁴ Uo., 64–67.
- ³⁵ Karsai László: *Holokauszt*. Budapest, Pannonica, 2001, 268.

